

MARII DEMNITARI AI ȚĂRII MOLDOVEI
ÎN DOMNIA LUI ȘTEFAN CEL MARE
(1457-1504)

Valentina EȘANU (n. 1960) este specialist în domeniul istoriei medievale a românilor. Licențiată a Universității de Stat din Chișinău, Facultatea de Biblioteconomie și Bibliografie (1981), doctor în istorie (2015). Din 1981 activează la Academia de Științe a Moldovei, în cadrul Bibliotecii acesteia, apoi la Institutul de Geofizică, iar din 1994, la Institutul de Istorie.

Este autoarea a 250 de lucrări științifice, în mare parte în colaborare, dedicate istoriei culturii scrise și epocii lui Ștefan cel Mare și Sfânt (1457-1504), lui Dimitrie Cantemir și operei sale științifice, istoriei ecleziastice ș.a., printre care: *Moldova medievală. Structuri executive, militare și ecleziastice* (Chișinău, 2001); *Mănăstirea Căpriană, sec. XV-XX* (Chișinău, 2003); „*Descrierea Moldovei*” de *Dimitrie Cantemir în cultura europeană* (Chișinău, 2004); *Epoca lui Ștefan cel Mare. Oameni, destine, fapte* (București, 2004); *Bogdan al II-lea și Maria-Oltea, părinții lui Ștefan cel Mare* (Chișinău, 2007); *Dimitrie Cantemir, Descrierea stării de odinioară și de astăzi a Moldovei* (București, 2007); *Dinastia Cantemireștilor (sec. XVII-XVIII)* (Chișinău, 2008); *Mănăstirea Voroneț. Istorie, cultură, spiritualitate* (Chișinău, 2010); *Neamul Cantemireștilor. Bibliografie* (Chișinău, 2010); *Moștenirea culturală a Cantemireștilor* (Chișinău, 2010); *Mănăstiri și schituri din Republica Moldova* (Chișinău, 2013); *Dimitrie Cantemir, Cuvânt panegiricesc de laudă Marelui Mucenic Dimitrie din Tesalonic (1719)* (Iași, 2017); *Viața și faptele Mitropolitului Grigorie Roșca (1478-1570)* (Iași, 2017); *Dimitrie Cantemir. Despre numele Moldaviei: în vechime și azi • Istoria moldo-vlachică • Viața lui Constantin Cantemir • Descrierea stării Moldaviei: în vechime și azi* (București, 2017).

Pentru contribuția sa științifică i s-a acordat Premiul Academiei de Științe a Moldovei (2004) și a fost decorată cu medalia „Meritul Civic” (2010). Este membru de onoare al Institutului de Studii Sud-Est–Europene al Academiei Române (2014).

Valentina EȘANU

MARII DEMNITARI
AI ȚĂRII MOLDOVEI
ÎN DOMNIA LUI
ȘTEFAN CEL MARE
(1457-1504)

CARTIER
i s t o r i c

CARTIER

Editura Cartier, SRL, str. București, nr. 68, Chișinău, MD2012.

Tel./fax: 022 20 34 91, tel.: 022 24 01 95. E-mail: cartier@cartier.md

Editura Codex 2000, SRL, Strada Toamnei, nr.24, sectorul 2, București.

Tel/fax: 021 210 80 51. E-mail: romania@cartier.md

cartier.md

Difuzare:

București: Strada Toamnei, nr. 24, sectorul 2.

Tel./fax: 021 210 80 51. E-mail: romania@cartier.md

Chișinău: str. București, nr. 68. E-mail: cartier@cartier.md

Cărțile CARTIER pot fi procurate online pe shop.cartier.md și în toate librăriile bune din România și Republica Moldova. Cartier eBooks pot fi procurate pe iBooks, Barnes & Nobles și pe cartier.md

LIBRĂRIILE CARTIER

Librăria din Centru, bd. Ștefan cel Mare, nr. 126, Chișinău. Tel./fax: 022 21 42 03.

E-mail: librariadincentru@cartier.md

Librăria din Hol, str. București, nr. 68, Chișinău. Tel.: 022 24 10 00. E-mail: librariadinhol@cartier.md

Comenzi CARTEA PRIN POȘTĂ

CODEX 2000, Str. Toamnei, nr. 24, sectorul 2, 020712 București, România

Tel./fax: (021) 210.80.51

E-mail: romania@cartier.md

www.cartier.md

Taxele poștale sunt suportate de editură. Plata se face prin ramburs, la primirea coletului.

Colecția *Cartier istoric* este coordonată de Virgil Pâslariuc

Editor: Gheorghe Erizanu

Lector: Valentin Guțu

Coperta: Vitalie Coroban

Design/tehnoredactare: Valeria Idjilov

Prepress: Editura Cartier

Tipărită la Bons Offices

Valentina Eșanu

MARIÎ DEMNITARI AI ȚĂRII MOLDOVEI ÎN DOMNIA LUI ȘTEFAN CEL MARE (1457-1504)

Ediția I, iulie 2018

© 2018, Editura Cartier, pentru prezenta ediție. Toate drepturile rezervate.

Cărțile Cartier sunt disponibile în limita stocului și a bunului de difuzare.

Approbat de Comisia de selecție pentru editarea cărții naționale și editat cu contribuția Ministerului Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Eșanu, Valentina.

Marii demnitari ai țării Moldovei în domnia lui Ștefan cel Mare (1457-1504) / Valentina Eșanu. –

Chișinău: Cartier, 2018 (Tipogr. „Bons Offices”). – 448 p.: fig., tab.

(Colecția „Cartier istoric”/ coord. de Virgil Pâslariuc, ISBN 978-9975-79-902-7).

Bibliogr.: p. 425-446. – Referințe bibliogr. în subsol. – 400 ex.

ISBN 978-9975-86-290-5.

94(478)“13/14”(092)

E 75

Cuprins

<i>Introducere</i>	9
<i>Lista abrevierilor</i>	15
<i>Semne convenționale</i>	16

CAPITOLUL I

Elitele ștefaniene în investigații și surse istorice: rezultate și obiective de cercetare

1.1. Analiza istoriografică a investigației	17
1.1.1. Istoriografia de la începutul anilor '80 ai sec. al XIX-lea până în 1947	18
1.1.2. Istoriografia în perioada regimului totalitar (1947 – 1989/1991)	24
1.1.3. Istoriografia în perioada 1990/1991 – 2016	31
1.2. Izvoarele istorice ale cercetării	40
1.2.1. Izvoare documentare	40
1.2.2. Izvoare narative	45
1.2.3. Alte surse (însemnări, epitafe, pisanii, inscripții murale, pomelnice)	47
1.3. Concluzii la Capitolul I	49

CAPITOLUL II

Structuri și medii de formare și afirmare a înalților demnitari ai lui Ștefan cel Mare

2.1. Structuri și categorii ale înalților demnitari și domeniile lor de activitate	53
2.2. Mediile de formare a înalților dregători	71
2.3. Concluzii la Capitolul II	79

CAPITOLUL III

Marii demnitari în prima perioadă a domniei (1457-1471)

3.1. Marea boierime în acțiunea de luare a tronului de către Ștefan-Vodă	82
3.2. Politica de compromis și echilibrul de puteri la începutul domniei	91
3.3. Înalții demnitari în primii ani de domnie ai lui Ștefan cel Mare (1457-1467)	110
3.4. Cosigilarea ca formă a continuării politicii de compromis	121
3.5. Apogeul contradicțiilor marii boierimi cu domnia (1467-1471)	131
3.6. Figuri reprezentative (studii de caz)	143
3.6.1. Manoil Grecul (?-1467)	144
3.6.2. Vlaicul (?-1484)	152
3.7. Concluzii la Capitolul III	159

CAPITOLUL IV

Marii demnitari în a doua perioadă a domniei (1471-1486)

4.1. Revenirea la politica de compromis. Semnificația sintagmei „și copii lui...”	163
4.2. Rudele domnești și înrudirile dintre înalții demnitari – temelie a consolidării puterii voievodale	170
4.3. Înalții dregători în a doua perioadă de domnie a lui Ștefan cel Mare	185
4.4. Marii demnitari în apărarea Chiliei și a Cetății Albe (1484)	193
4.5. Figuri reprezentative (studii de caz)	209
4.5.1. Stanciul Marele (?-1479)	209
4.5.2. Ignatie Iuga (?-1490)	212
4.6. Concluzii la Capitolul IV	215

CAPITOLUL V

Marii demnitari în a treia perioadă a domniei (1486-1504)

5.1. Relațiile lui Ștefan cel Mare cu sftnicii și dregătorii săi (schimbare de tactică și atitudine)	218
5.2. Înalții demnitari în a treia perioadă de domnie a lui Ștefan cel Mare	230
5.3. Figuri reprezentative (studii de caz)	237
5.3.1. Duma lui Vlaicul (?-1502)	237
5.3.2. Luca Arbore (?-1523)	239
5.3.3. Coste Posadnic (? – ante 1528)	252
5.4. Concluzii la Capitolul V	255
<i>Încheiere</i>	256
<i>Anexe</i>	263
<i>Anexa 1: Componentele consecutive ale Sfatului domnesc (1457-1504)</i>	263
<i>Anexa 2: Membrii Sfatului domnesc pe categorii dregătorești (1457-1504)</i>	297
<i>Anexa 3: Înalții demnitari din Sfatul domnesc (1457-1504)</i>	311
<i>Anexa 4: Dregători ai Țării Moldovei din afara Sfatului domnesc (1457-1504)</i>	371
<i>Anexa 5: Demnitari și slujitori în misiuni diplomatice (1457-1504)</i>	394
<i>Anexa 6: Evoluția numerică a Sfatului domnesc al Țării Moldovei (1457-1503): de la bulversări la acalmie și stabilitate</i>	419
<i>Anexa 7: Rudele dinspre mamă ale lui Ștefan cel Mare, nr. 1</i>	420
<i>Anexa 8: Rudele dinspre mamă ale lui Ștefan cel Mare, nr. 2</i>	422
<i>Bibliografie</i>	424

Introducere

În ultimele decenii s-au efectuat ample cercetări privind domnia lui Ștefan cel Mare și Sfânt, fiind vorba atât de marele voievod, cât și de politica sa internă și externă, de programele sale politice, culturale și ecleziastice. De cele mai multe ori în istoriografia românească în centrul atenției investigațiilor dedicate acestei perioade s-a aflat personalitatea lui Ștefan cel Mare cu capacitatea sa ieșită din comun de a examina și de a lua decizii, de a acționa în multitudinea de situații și probleme, pe care i le-au pus în față viața, istoria cu multiplele lor fațete în condiții de pace, de război și multe alte împrejurări și activități. Cu toate acestea, continuă să rămână neelucidate un șir de aspecte privitoare la această epocă, în special, în ceea ce ține de personalitățile din anturajul direct al voievodului și al curții sale. Scoatem în evidență aceste din urmă aspecte, deoarece voievodul a putut să se manifeste din plin, pe cele mai diverse planuri, nu numai datorită calităților sale personale, dar și prin contribuția și activitatea unui anumit cerc de mari bărbați ai Țării Moldovei, care s-au format și s-au manifestat în calitate de înalți demnitari de stat, de comandanți militari, de oameni de cultură și care, prin efortul lor conjugat de susținători ai lui Ștefan cel Mare, au dat acea strălucire epocii, al cărei ecou se face simțit până în zilele noastre.

Fenomenul politic contemporan, procesul continuu de democratizare a societății, de evoluție a Republicii Moldova în condițiile independenței și suveranității de stat, de frământări politice în perioada tranziției spre o societate pe deplin democratică și pluralistă din punctul de vedere al competiției dintre partidele politice, programe și concepții asupra vectorilor de dezvoltare a țării, transformările

de divers ordin care au loc în plan european și mondial, implicarea și antrenarea Republicii Moldova ca stat european în procesele politice, economice, culturale și spirituale obligă societatea, partidele și elitele politice să se adreseze și să absoarbă din experiența altor popoare și entități politice, dar și să întoarcă privirile spre experiența propriei istorii cu întregul ei arsenal de comportamente și rezolvări de probleme de ordin major intern și extern, precum și în relațiile sale internaționale multisekulare. Or, o bogată experiență în această privință a fost acumulată în timpul celei mai strălucite perioade a istoriei Țării Moldovei, fiind vorba de epoca lui Ștefan cel Mare, care s-a aflat în scaunul voievodal aproape o jumătate de secol.

Cercetările efectuate până în prezent au arătat că și în această perioadă, dominată aproape total de figura ilustrului domn moldovean, au continuat, au apărut altele noi și s-au manifestat cu o mai multă sau mai mică putere diverse forțe politice, fie din interior, fie susținute din exterior, care, pornind de la multiple interese, nu rareori egoiste și de grup, au zămislit sau chiar au întreprins diverse acțiuni în vederea obținerii scaunului domnesc sau pentru satisfacerea unor interese sau deziderate proprii. În asemenea condiții, Ștefan, care ulterior va fi supranumit „cel Mare”, a căutat și de cele mai multe ori a reușit să contracareze loviturile sau acțiunile rivalilor săi, să anihileze formarea unor poluri sau partide boierești împotriva domnului țării. De aceea, investigația noastră privind înalții demnitari, întreaga elită a țării din epoca ștefaniană este de stringentă actualitate și poate oferi și în zilele noastre soluții pentru unele probleme, pe care le înaintează viața la acest început de mileniu al treilea.

Problema pregătirii, selectării și promovării elitelor politice, executive și militare din anturajul apropiat al lui Ștefan cel Mare este deosebit de actuală și prin faptul că se încearcă să se pătrundă în mecanismul decizional al uneia dintre cele mai importante figuri politice și militare ale Evului Mediu românesc, experiență care poate fi utilă conducătorilor de țară din zilele noastre. Concluziile la care se ajunge pot oferi soluții și modele de coexistență și conlucrare între principalele ramuri ale puterii centrale de stat a Republicii Moldova într-o epocă de mari transformări și tensiuni în plan politic intern și extern în etapa actuală.

Desigur, urmărind activitatea demnitarilor din domnia lui Ștefan cel Mare, cititorul din zilele noastre trebuie să țină cont de mentalitățile dominante din acea perioadă, de caracterul medieval al statului și de formele de diriguire ale acestuia. Rămâne însă peren factorul uman cu formele de manifestare ale acestuia sub auspiciile unei guvernări înțelepte și prudente.

Pentru atingerea scopurilor și a obiectivelor investigației, am recurs la o nouă periodizare a epocii lui Ștefan cel Mare. La temelia acestei periodizări am pus transformările și modificările care s-au produs în rândurile elitelor, înalților demnitari pe parcursul acestei îndelungate domnii. Drept prim criteriu al acestei periodizări ne-a servit mișcarea firească, naturală a colaboratorilor lui Ștefan cel Mare în domnia căruia s-au perindat, după noi, **trei generații de demnitari**. Un alt criteriu, după noi, ține de modificările sau schimbările efectuate de voievod, fie în funcție de calitățile personale ale dregătorilor, fie prin intervenții silite, ca urmare a unor circumstanțe excepționale, cum ar fi cazurile de trădare, pierderi masive umane, inclusiv în rândurile marilor dregători pe timp de război. În strânsă legătură cu aceste criterii s-au profilat deosebit de clar **trei perioade** în evoluția și manifestarea înalților demnitari pe parcursul întregii domnii a lui Ștefan cel Mare (1457-1504):

Prima perioadă, 1457-1471, de la începutul domniei sale (aprilie 1457) până după pedepsirea boierilor „hicleni” la Vaslui (16 ianuarie 1471), perioadă care se încheie cu schimbări și permutări radicale în rândurile Sfatului domnesc și ale înalților demnitari de la curte.

A doua perioadă, 1471-1486, care în linii generale coincide cu marile campanii antiotomane, căderea Cetății Albe și a Chilieii, războaie care s-au soldat cu pierderi considerabile în mediul înalților demnitari, ceea ce l-a determinat pe voievod să încheie pace cu Poarta Otomană (1486) și să recurgă la completări importante în Sfatul domnesc și mediul dregătorilor de curte și pe la cetăți.

A treia perioadă, 1486-1504, corespunde celor aproape două decenii de domnie, când modificările în rândurile structurilor superioare dregătorești trec pe o linie mai temperată, fără mari bulversări. Pornind de la această periodizare, s-a profilat evident și structura lucrării.

Investigația de față reprezintă o încercare de a lărgi orizonturile de cunoaștere nu numai a personalității lui Ștefan cel Mare, a manierei sale de a acționa în situații dintre cele mai diferite, dar și de a pătrunde în mecanismul decizional și de acțiune, determinat, după părerea noastră, nu numai de domnul țării, ci și de gradul de implicare în acest exercițiu a mai mulți înalți demnitari de stat din anturajul său, mai mult sau mai puțin apropiat, fiind vorba de cele trei generații de boieri, care, deținând înalte locuri și dregătorii în Sfatul domnesc și aflându-se în preajma voievodului, participau la viața politică, la discutarea problemelor de stringentă actualitate, contribuiau la profilarea unor decizii de mare importanță pentru țară.

Scopurile și obiectivele lucrării de față sunt următoarele:

- desemnarea structurilor, a cercurilor și mediilor de formare și afirmare (Sfatul domnesc, Curtea, Cancelaria, Vistieria și Vama domnească) a înalților demnitari în domnia lui Ștefan cel Mare;

- cercetarea experienței domnului țării în constituirea componentelor consecutive ale Sfatului domnesc bazat pe principii de compromis și de reprezentare echilibrată în sferile înalte ale puterii de stat, ale grupărilor boierești;

- examinarea activității demnitarilor din anturajul voievodului și din Sfatul domnesc, în perpetuă schimbare pe parcursul domniei sale (1457-1504);

- rostul cosigilării alături de domn a actelor oficiale de către dregători (1459-1479);

- investigarea fenomenului privind manifestarea opoziției marii boierimi dregătoare și contracararea ei (1467-1471);

- dezvăluirea sintagmei „și copiii lui” în formularul documentelor oficiale (1468-1478);

- elucidarea rolului rudelor lui Ștefan cel Mare și al înrudirilor dintre înalții demnitari în consolidarea puterii centrale voievodale;

- identificarea soluțiilor privind completarea înaltelor dregătorii în urma pierderilor umane în războaiele antiotomane (1473-1484);

- investigarea schimbării de tactică și atitudine în politica de cadre a voievodului în ultima perioadă a domniei sale (1487-1504);

– conturarea profilului politic al celor mai importanți demnitari ai lui Ștefan cel Mare în cele trei perioade desemnate mai sus.

Totodată, volumul studiului monografic de față ne-a dictat doar reflectarea tangențială a unor aspecte, între care, implicarea mai multor demnitari în activitatea diplomatică și de rezolvare a litigiilor de hotar cu alte țări, în cadrul comisiilor mixte, în campanii militare. În același timp, *au rămas în afara atenției noastre* obiective ca: manifestarea în epocă a elitelor ecleziastice (mitropoliți, episcopi, arhimandriți etc.); activitatea culturală, cea ctitoricească, obârșia și ascendența mai multor neamuri de înalți demnitari, problemele de prosopografie ș.a., care vor constitui obiect de studiu al viitoarelor noastre investigații.

Spre deosebire de predecesorii noștri în cercetarea epocii lui Ștefan cel Mare, care au avut în prim-planul investigațiilor personalitatea marelui voievod, noutatea lucrării de față constă în aceea că o atenție deosebită se acordă activității înalților demnitari din anturajul lui Ștefan cel Mare, care prin efortul lor nu numai că l-au susținut, dar au și contribuit în mod esențial alături de voievod la rezolvarea multiplelor probleme de care s-a ciocnit pe parcursul celei mai îndelungate domnii, Țara Moldovei. Noutatea științifică a lucrării noastre rezidă și în dezvăluirea activității unor mari personalități politice și militare din epoca ștefaniană, care prin efortul lor, alături de voievod, au contribuit la prosperarea și apărarea Țării Moldovei.

Pentru ca cititorul să-și facă o reprezentare mai amplă despre elitele din epoca lui Ștefan cel Mare și Sfânt, pe lângă cele cinci capitole am recurs la o serie de anexe, care cuprind *Componentele consecutive ale Sfatului domnesc (1457-1504)*, *Membrii Sfatului domnesc pe categorii dregătorești* pe parcursul întregii domnii cu 132 de microbiografii ale *Înalților demnitari ai lui Ștefan cel Mare*, de *Dregători ai Țării Moldovei (1457-1504) din afara Sfatului domnesc*, și în misiuni diplomatice, grafice și spițe genealogice ale *Rudelor lui Ștefan cel Mare*.

Lucrarea poartă un caracter original și vine, după noi, cu o viziune și o radiografiere inedită a perindării în înaltele dregătorii a celor mai de seamă figuri din epoca lui Ștefan cel Mare, a raporturilor dintre domn și marea boierime pe parcurs de o jumătate de secol.

În investigația de față sunt arătate mediile și structurile de formare a elitelor din sferile înalte ale puterii și evoluția acestora, sunt determinate modificările, poziționarea politică și rolul înalților demnitari în Sfatul domnesc, în structurile militare, administrative și diplomatice în domnia lui Ștefan cel Mare, prin care au fost atinse stabilitatea și echilibrul de interese între domn și marea boierime, este indicată contribuția marilor demnitari la conducerea și apărarea țării, prin aceasta fiind rezolvată o problemă științifică importantă.

De asemenea, prin cercetarea efectuată este dezvăluită experiența acumulată în domnia lui Ștefan cel Mare în formarea și plasarea elitelor în structurile centrale și ținutale, sunt evidențiate raporturile dintre domn și înalții demnitari prin prisma unor politici de compromis, dar și de recurgere la alte forme de depășire a problemelor în construcția de stat, în promovarea unor linii distincte de politică internă și externă, experiență care, adusă la nivelul unor sinteze concentrate, amplifică și îmbogățește teoria formării și promovării cadrelor în structurile elitare de-a lungul istoriei.

Rezultatele cercetării ar putea fi utile în practica de fiecare zi a construcției de stat, în relațiile dintre conducători și subalterni, în sferile înalte ale puterii de stat, acestea, luate împreună cu concluziile la care s-a ajuns, vor fi de un real folos în scrierea unor lucrări de sinteză ce țin de domnia lui Ștefan cel Mare, de perioada medievală și istoria românilor în general, în elaborarea manualelor și a cursurilor speciale de istorie pentru ciclurile preuniversitare și universitare și la întocmirea unor lucrări de popularizare a istoriei naționale.

Activitatea marilor figuri dezvăluită în această lucrare oferă modele de comportament, de devotament față de domn și patrie, atât pentru cercurile conducătoare ale țării, pentru corpul de ofițeri și soldați, cât și pentru toate generațiile tinere.

Lista abrevierilor

- AAR. MSI** – Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice, București
- Acta** – Acta Moldaviae Meridionali. Anuarul Muzeului Județean „Ștefan cel Mare”, Vaslui
- Akademos** – Akademos. Revistă de știință, inovare, cultură și artă, Academia de Științe a Moldovei, Chișinău
- AII** – Anuarul Institutului de Istorie, Chișinău
- AIISD** – Anuarul Institutului de Istorie, Stat și Drept, Chișinău
- AIIAX** – Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”, Iași
- AIIX** – Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”, Iași
- AG** – Arhiva Genealogică, Iași
- AP** – Analele Putnei. Centrul de Cercetare și Documentare „Ștefan cel Mare”, Mănăstirea Putna
- AȘM** – Academia de Științe a Moldovei
- AUP** – Analele Universității „C. I. Parhon”, București
- BAR** – Biblioteca Academiei Române, București
- BOR** – Biserica Ortodoxă Română, București
- BCMI** – Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, București
- Carpica** – Carpica, Complexul Muzeal „Iulian Antonescu”, Bacău
- CC** – Codrul Cosminului. Buletinul Institutului de Istorie și Limbă, Cernăuți
- CDMI** – Catalogul documentelor moldovenești din Arhiva Statului, Iași
- CDMB** – Catalogul documentelor moldovenești din Direcția Arhivelor Centrale, București
- CI** – Cercetări Istorice, Iași
- Cugetul** – Cugetul. Revistă de istorie și cultură, Chișinău

Danubius	– Danubius. Muzeul de Istorie. Galați
DIR A	– Documente privind Istoria României, A. Moldova, București
DR	– Destin românesc, București, Chișinău
DRH A	– Documenta Romaniae Historica, A. Moldova, București
DRH D	– Documenta Romaniae Historica, D. Relații între Țările Române, București
Enciclopedia	– Enciclopedia. Revistă de istorie a științei și studii enciclopedice, Chișinău
IN	– Ioan Neculce. Buletinul Muzeului Municipal, Iași
LR	– Limba română, Chișinău
MB	– Magazin bibliologic, Chișinău
MEF	– Moldova în epoca feudalismului, Chișinău
MMS	– Mitropolia Moldovei și Sucevei, Iași
RA	– Revista Arhivelor, București
RER	– Revue des études roumaines, Paris
RI	– Revista istorică, București
RIM	– Revista de istorie a Moldovei, Chișinău
RIR	– Revista istorică română, București
RM	– Revista Moldovei, Botoșani
SCIA	– Studii și cercetări de istorie a artei, București
SCȘI	– Studii și cercetări științifice. Istorie, Iași
SMIM	– Studii și materiale de istorie medie, București
SRI	– Studii. Revistă de istorie, București
Suceava	– Suceava. Anuarul Muzeului Județean, Suceava
Tyragetia	– Tyragetia. Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, Chișinău

Semne convenționale

vv.	– voievod	s.	– sat (-e)
Sf. d.	– Sfat domnesc	†	– decedat (ă)
doc.	– document	□	– înmormântat (ă)
măn.	– mănăstire	=	– căsătorit (ă)
mss.	– manuscris	≈	– căsătorie ipotetică

Elitele ștefanieni în investigații și surse istorice: rezultate și obiective de cercetare

1.1. Analiza istoriografică a investigației

În istoriografia problemei abordate în lucrarea de față s-au conturat, în viziunea noastră, trei perioade cu particularitățile lor mai mult sau mai puțin distincte:

1. Istoriografia de la începuturile anilor '80 ai sec. al XIX-lea până în 1947;
2. Istoriografia în perioada regimului totalitar (1947 – 1989/1991);
3. Istoriografia în perioada 1990/1991 – 2018.

În fiecare dintre aceste perioade cercetătorii au abordat problematica elitelor ștefanieni în felul lor, pornind de la sursele cunoscute, precum și de la gradul de pregătire și capacitatea de analiză a istoricilor care s-au încadrat în activitatea de cercetare¹. De fiecare dată aceștia, fie că s-au concentrat pe depistarea și editarea surselor din epoca ștefaniană, fie că au cercetat procese, fenomene sau activitatea unor personalități din aceeași perioadă, au încercat să vină cu deschideri de noi orizonturi privind cunoașterea evoluției în timp a

¹ Ștefan cel Mare și Sfânt 1457-1507. *Bibliografie*. Red. șt. Andrei Eșanu. Alcăt. P. Calev, V. Nichiforeac, E. Scripnic, V. Eșanu. Chișinău: Biblioteca Națională a Republicii Moldova, 2004. 264 p. Ștefan cel Mare și Sfânt 1504-2004. *Bibliografie*, Sf. Mănăstire Putna, 2004. 194 p. *Stephen the Great prince of Moldavia (1457-1504). Historical Bibliography*, Ed. Ștefan Andreescu, Bucurest, 2004. 220 p.

elitelor lui Ștefan cel Mare. În ce măsură au reușit să realizeze aceste scopuri vom încerca să arătăm în continuare, menționând, totodată, că aspectele rămase neelucidate, dar deosebit de necesare pentru profilarea complexă a domniei lui Ștefan cel Mare, le propunem în prezenta lucrare.

1.1.1. Istoriografia de la începutul anilor '80 ai sec. al XIX-lea până în 1947

Apariția, evoluția, activitatea principalelor structuri și dregătorii de stat, a înalților demnitari de la curte și din întreaga Țară a Moldovei au început să fie studiate în istoriografia românească în conformitate cu principiile științei istorice moderne universale încă din a doua jumătate a sec. al XIX-lea, când s-a conștientizat în mare măsură rolul acestora, concomitent cu domnia în exercitarea principalelor funcții ale aparatului de stat în plan intern și extern. Interesul a fost stimulat și de proclamarea independenței (1877) a Regatului României (1881) care reclama necesitatea perfecționării continue a structurilor de stat în condițiile modernizării.

Printre primele lucrări dedicate apariției și consolidării domniilor, sfaturilor domnești, înalțelor dregătorii din Țara Românească și Moldova se numără studiul lui Ioan Brezoianu, *Vechile instituții ale României (1327-1866)*², precum și unele compartimente din lucrarea lui N. Blaramberg, *Essai comparé sur les institutions et les lois de la Roumanie*³. În condițiile în care gradul de acumulare și publicare a surselor documentare din perioada de constituire și evoluție în primele secole ale statelor medievale românești se sprijină doar pe izvoare târzii, cum ar fi cele oferite de Dimitrie Cantemir („Descrierea stării de odinioară și de astăzi a Moldovei”, „Vita Constantin Cantemir”) și pe unele cronică din sec. XVII-XVIII, drept urmare autorii arătați mai sus prezintă static, doar pe secole, Sfatului domnesc, principalele dregătorii și pe înalții demnitari fără

² Brezoianu I., *Vechile instituții ale României (1327-1866)*, București, 1882, p. 3-86.

³ Blaramberg N., *Essai comparé sur les institutions et les lois de la Roumanie*, București, 1885, p. 233-260.

să întrevadă schimbări și transformări în evoluția lor, admitând, totodată, explicații eronate privitoare la originea unor dregătorii.

O altă lucrare care, în capitole aparte, acordă atenție aceluiași ranguri și structuri de stat este cea intitulată *Alexandre le Bon*, semnată de E. Picot și G. Bengesco⁴, care, sprijinindu-se pe o arie mai largă de izvoare sud-est și central-europene, prezintă instituțiile administrative, ierarhia politică moldavă văzută în comparație cu structurile respective de stat bizantine, bulgare, ungare, poloneze ș.a. prezentând ceva mai competent atribuțiile lor și boierii demnitari care le-au ocupat până către mijlocul sec. al XV-lea.

Primul care a efectuat cercetări științifice aprofundate cu privire la *Boierimea Țării Moldovei* a fost Gheorghe Ghibănescu⁵, care în studii aparte sistematizează, lărgiște și analizează informațiile referitoare la activitatea *Marilor boieri ai lui Ștefan*⁶. În special, istoricul vine cu o largă panoramă privind activitatea lor în cele mai înalte ranguri administrative și militare pe parcursul întregii domnii a lui Ștefan cel Mare, fără să pătrundă în mecanismul selectării și plasării acestora în cele mai importante dregătorii și ranguri.

Încercări de a sintetiza, în baza izvoarelor cunoscute până atunci, informațiile privind înalții demnitari, familiile de boieri moldoveni din epoca medievală, în special, a lui Ștefan cel Mare, întreprind Constantin Sion⁷ și Octav-George Lecca⁸. Studiile și sintezele lor aduc unele informații veridice, dar, privite astăzi prin prisma edițiilor de documente și cercetări efectuate în ultima jumătate de secol, sunt în mare parte depășite.

⁴ Picot E., Bengesco G., *Alexandre le Bon*, Viena, 1882, p. 64-95.

⁵ Ghibănescu Gheorghe, *Boierii Moldovei (1400-1634)*. În: *Uricariul. Colecție de documente interne și externe*, publicate de Theodor Codrescu, vol. XVIII, Iași, 1892, p. 444-530.

⁶ Ghibănescu Gh., *Din domnia lui Ștefan cel Mare, I*. În: *Arhiva*, Iași, An. XV, 1904, nr. 5-6, p. 205-225.

⁷ Sion Constantin, *Arhondologia Moldovei*, București, 1892. Reeditată, București, 1973.

⁸ Lecca Octav-George, *Familiile boierești române. Istorie și genealogie (după izvoare autentice)*, București, Minerva, 1899. Reeditată de Al. Condeescu, București: Libra, Muzeul Literaturii Române, [2006], 688 p.

În lucrările lor de sinteză publicate la sfârșitul sec. al XIX-lea și începutul celui următor, clasicii istoriografiei românești Dimitrie Onciul⁹, A. D. Xenopol¹⁰ și Nicolae Iorga¹¹, fără a întreprinde cercetări speciale, de asemenea, au abordat problemele Sfatului domnesc, ale componenței lui, aplecându-se mai cu seamă asupra unor aspecte privind originea și atribuțiile dregătoriilor din țările române. Nicolae Iorga aprofundează aceleași subiecte în alte două lucrări, *Rostul boierimii noastre*¹² și *Scrisori de boieri*¹³, acordând preponderent atenție structurilor de stat și dregătoriilor din Țara Românească și considerând că „moldovenii au primit toată ierarhia boierească munteană”, iar schimbările efectuate în această privință în Moldova sunt „de o însemnătate mică”.

Întru-un capitol aparte al unei monografii dedicate lui Ștefan cel Mare, Ion Ursu continuă efortul lui Gh. Ghibănescu prin prezentarea unor portrete istorice destul de izbutite ale mai multor „colaboratori”¹⁴ ai voievodului, dintre care unele destul de ample, cum ar fi cele dedicate fiilor acestuia (Alexandru și Bogdan-Vlad), ale ierarhilor bisericii (Teoctist, Tarasie, Gheorghe, Ioanichie), precum și ale celor 33 de boieri din „consiliul” domnesc (Vlaicul, Stanciu Ponici, Ion Tăutul, Luca Arbore ș.a.).

În baza documentelor de la Ștefan cel Mare pe care le depistează, le sistematizează cronologic și le publică mai ales după originale, Mihai Costăchescu oferă completări și detalieri la portretele unor

⁹ Onciul D., *Curs de istoria românilor. Epoca de la Mircea cel Bătrân până la 1526*, București, 1900, p. 415-443.

¹⁰ Xenopol A. D., *Istoria românilor din Dacia Traiană*. Ed. a IV-a, vol. 2, București, 1986, p. 160-196.

¹¹ Iorga N., *Geschichte des rumänischen Volkes*, vol. I, Gutha, 1905, S. 252-253. Ediție în l. română, 1922.

¹² Iorga N., *Rostul boierimii noastre*. În: Iorga N., *Istoria românilor în chipuri și icoane*, vol. II, București, 1905, p. 145-169. Accesibilă nouă după ediția din 2012, p. 237-249.

¹³ Iorga N., *Scrisori de boieri*, Vălenii de Munte, 1912, p. II-III.

¹⁴ Ursu I., *Colaboratorii*. În: Ursu I., *Ștefan cel Mare. Domn al Moldovei de la 12 aprilie 1457 până la 1504*, București, 1925, p. 279-399.